

Om tävlingen

I ett spännande samarbete med Novellix bjuder Akademibokhandeln in högstadielärare att delta i en novelltävling där vinnande bidrag får fina priser och äran att bli utgivna i en exklusiv Novellixutgåva.

Makt finns överallt – i skolan, i samhället, i relationer, på sociala medier. Makt kan både ha positiv och negativ inverkan och den bör hanteras varsamt. Vad innebär det egentligen att ha makt? Och vad händer när någon får för mycket makt – eller när den tas ifrån en?

NOVELLTÄVLING – INSPIRATIONSGUIDE TILL LÄRARE

Den här guiden riktar sig till lärare vars elever deltar i tävlingen. Här får du tips på hur du kan introducera temat makt i klassen, förslag på hur ni kan utforska novellgenren i klassrummet och färdiga skrivuppgifter där eleverna bland annat får öva på att beskriva karaktärer, göra gestaltningar, använda bildspråk och skriva dialog.

av Carl-Johan Markstedt

Makt finns överallt – i skolan, i samhället, i relationer, på sociala medier. Den kan vara tydlig, som en lärare som bestämmer vilka regler som gäller i klassrummet, eller osynlig, som när vissa röster hörs mer än andra. Makt kan både ha positiv och negativ inverkan och den bör hanteras varsamt. Den kan användas för att bekämpa orättvisor, säga ifrån eller ta ansvar. Men den kan också missbrukas, som när någon manipulerar andra för att få sin vilja igenom. Vad innebär det egentligen att ha makt? Och vad händer när någon får för mycket makt – eller när den tas ifrån en?

INTRODUCERA TEMAT

Här är förslag på olika sätt att introducera temat, i syfte att skapa diskussioner som kan hjälpa eleverna att hitta uppslag och idéer till sina noveller.

Fånga tankar om makt med EPA-modellen (Enskilt, Par, Alla)

Skriv "Makt" på tavlan.

1. Ge eleverna en stund att skriva ner de tankar och känslor ordet väcker hos dem.
2. Låt eleverna dela med sig av sina tankar för varandra i mindre grupper.
3. Fånga upp tankar och idéer i helklass. Anteckna gärna på tavlan för att synliggöra alla tankar som kommer fram.

Diskutera olika aspekter av makt

Högläs texten om makt ovan. Låt sedan eleverna diskutera i par eller mindre grupper:

1. Var finns makt i samhället?
2. Hur kan makt användas för goda syften?
3. Vad kan hända när någon får för mycket makt?
4. Hur hänger makt och ansvar ihop?
5. Kan man ha makt utan att vilja ha det? Ge exempel.
6. Kan man ha makt över någon utan att det märks? Ge exempel.
7. Vad har du makt över i ditt liv?
8. Har du känt dig maktlös någon gång? Vad hände?

Gör en ordfamilj

Låt eleverna komma på så många ord de kan som innehåller ordstammen makt. Det kan vara ett roligt sätt att sätta igång tankarna kring temat och samtidigt utveckla ordförrådet. Om eleverna har svårt att komma på ord kan du hjälpa dem på traven genom att ge några förslag. Låt eleverna diskutera betydelsen av de ord de kommit på. Förslag: *Maktlös, maktgalen, maktfullkomlig, vapenmakt, maktbalans, makthavare, vidmakthålla, stormakt, maktkamp, maktmissbruk, maktövertagande, regeringsmakt, statsmakt, maktställning.*

Uttryck som innehåller ordet makt

Ytterligare ett sätt att få igång tankar om temat är att låta eleverna diskutera olika uttryck och talesätt som innehåller ordet makt. Nedan är några förslag. Låt eleverna diskutera vad de betyder och hur de kan användas.

- Milda makter
- Ha ordets makt
- I maktens korridorer
- Ha informell makt
- Maktspråk
- Det står inte i någons makt
- Maktens ansikte

Berättelser om makt

Har eleverna läst, sett eller hört en berättelse som berör makt ur något perspektiv? Be eleverna att fundera på egen hand och därefter berätta för varandra i grupper. Avsluta med att grupperna får jämföra sina berättelser och se vilka likheter och skillnader de kan upptäcka. Fler frågor att fundera på när det gäller hur makt kan yttra sig i berättelser: På vilka olika sätt kan makt visa i böcker, filmer, serier och datorspel? Kan en karaktär i en berättelse ha makt utan att vara stark eller mäktig? Hur kan en berättelse förändras när någon tar eller förlorar makt?

Katalogdikt

Låt eleverna skriva en kort dikt där varje rad börjar med "Makt är ...".

UTFORSKA NOVELLGENREN

Här är förslag på olika sätt att utforska novellgenren och ge eleverna inspiration till hur de själva kan bygga upp sina noveller.

Novellens kännetecken

Ett av novellens främsta kännetecken är att det är en kortare berättelse. Diskutera i klassen vad novellens koncentration innebär för handlingen, karaktärerna, miljön och uppbyggnaden. Här är några exempel på vad eleverna kan tänkas komma fram till:

- Handlingen: Noveller fokuserar ofta på en viktig händelse.
- Karaktärer: Noveller har ofta få karaktärer.
- Miljö: Noveller utspelar sig ofta på samma plats.
- Uppbyggnaden: Noveller börjar ofta med en rivstart, då läsaren kastas rakt in i handlingen. Noveller har ofta en vändpunkt då något avgörande sker, och därefter kommer slutet ganska snabbt. Slutet kan vara öppet.

Novelläsning

Låt eleverna läsa noveller för att få modeller och inspiration till sitt eget skrivande. Välj gärna ett par noveller som skiljer sig i språk, stil och uppbyggnad. Dela in klassen i grupper som får läsa en novell var. Om du vill kan grupperna använda frågorna nedan. Avsluta med att eleverna får presentera och jämföra sina noveller i tvärgrupper. Här är förslag på noveller att läsa:

- Mårten Melin, *Fantasin*. En spännande berättelse om mod och kärlek, där gränsen mellan dröm och verklighet har luckrats upp.
- Astrid Lindgren, *Märit*. En fin och sorglig berättelse med sagoinslag, en närvarande berättarröst och som börjar med slutet.
- Johan Theorin, *Knackningar*. En kuslig historia om en ung kvinna som blir kidnappad och inlåst, med parallellhandling och växlande berättarperspektiv.
- Patricia Highsmith, *Mings största kap*. Ett triangeldrama om svartsjuka, slughet och ond bråd död, med en katt som huvudperson.

Frågor till novellen

- Vem/vilka handlar det om?
- Var utspelar det sig?
- Vad handlar det om?
- Hur är novellen uppbyggd? Hur inleds den? Har den en vändpunkt? Vad händer då? Hur slutar den?
- Något som gör novellen speciell?

Tre noveller på tema makt

Här är tips på noveller som kretsar kring frågor som rör makt:

- Clara Fogelberg, *Makten är min*. En av vinnarna i förra årets novelltävling. Novellens huvudkaraktär vinner ett lotteri och får all makt i världen i tre dagar. Sist i novellen finns diskussionsfrågor.
- Kristofer Folkhammar, *Eller: Problemet är att han älskar honom*. Handlingen utspelar sig i en skolmiljö präglad av gruptryck och maktlekar. På Novellix webbplats finns en lärarhandledning, bland annat med en uppgift där eleverna får diskutera vem eller vilka som har makten att förändra klimatet på skolan.
- Sandra Beijer, *Juan-les-Pins*. Huvudkaraktären och hennes vänner planerar en resa, samtidigt som killarna i klassen trakasserar dem. På Novellix webbplats finns en lärarhandledning, bland annat med en uppgift där eleverna får diskutera härskartekniker.

KREATIVA SKRIVUPPGIFTER

Här är förslag på kortare, kreativa skrivuppgifter att göra i klassrummet.

Beskriva karaktärer

I den här uppgiften får eleverna öva på att skriva koncentrerade personbeskrivningar.

1. **Läs och inspireras.** Läs inspirationsexemplen nedan och diskutera frågorna i klassen. I det första exemplet är det en pojke som beskrivs, i det andra en katt.
2. **Skriv.** Låt eleverna i par välja en karaktär från en roman, film eller serie. Be dem beskriva karaktären så utförligt som möjligt (både yttre kännetecken och personliga egenskaper) och därefter välja ut de detaljer som allra bäst beskriver karaktären. Dessa ska de använda i följande uppgift: Skriv en kort scen som innehåller en beskrivning av karaktären, där läsaren får en uppfattning om utseende och personlighet. Scenen kan till exempel börja med att karaktären kommer in i ett rum.

Inspirationsexempel

"Noah började i deras klass i trean. Olivia minns den långa, ljusa snedluggen och de där klara ögonen. Han såg saker. Han såg Olivia. Han såg allt som hände."

(ur *Olivia* av Katarina von Bredow)

Frågor: Vilka detaljer har författaren valt att ta med i beskrivningen av Noah? Vilken bild ger detaljerna av Noahs utseende och personlighet?

Inspirationsexempel

"Mappe blev en vild katt och kom mycket sällan in i stugan. Den hade samma färg som ön, ljus grågul med randade schatteringar som berg eller solfläckar på en sandbotten. När katten smög över strandängen var dess rörelser som vindens stråk genom gräset. Den vaktade i timmar inne i snåret, en orörlig silhuett, två spetsiga öron mot solnedgången, plötsligt försvunna ..."

(ur *Katten* av Tove Jansson)

Frågor: Hur beskrivs kattens utseende och beteende? Vilka liknelser finns i utdraget? På vilket sätt förstärker detaljerna och liknelserna bilden av en "vild" katt?

Beskriva miljöer

I den här uppgiften får eleverna öva på att levandegöra miljöer.

1. **Läs och inspireras.** Läs inspirationsexemplet nedan och diskutera frågorna i klassen.
2. **Skriv.** Låt eleverna välja en favoritplats och tänka igenom vad som gör platsen speciell. Hur ser det ut där? Färger? Dofter? Ljud? Känsla? Be dem beskriva platsen så utförligt de kan med många konkreta detaljer som fångar stämningen på platsen. Låt dem sedan välja ut de 3–4 viktigaste detaljerna och korta ner beskrivningen till 5–7 meningar.

Inspirationsexempel

"Emma gick längs stigen genom träden och in på naturreservatet. Hon kunde höra ån härifrån, livligt vatten över sten. Månen lyste upp strandslutningen. På andra sidan vattnet stod skogen som ett kompakt mörker mot den stjärntäckta himlen. De iskantade stränderna glittrade i månskenet. Vattnet strömmade för snabbt för att frysa helt."

(ur *Lussiferda* av Karin Tidbeck)

Frågor: Vad är det för miljö som skildras? Vilka detaljer nämner författaren? Hur bidrar dessa detaljer till stämningen? Med vilka olika sinnen upplever Emma miljön?

Gestalta

I den här uppgiften får eleverna fundera på vad det innebär att gestalta, och varför gestaltningar gör texter med läsvärda.

1. **Läs och inspireras.** Gå igenom vad det innebär att gestalta. Läs sedan inspirationsexemplet nedan och diskutera frågorna i klassen.
2. **Skriv.** Låt eleverna skriva om scenen ur Sandra Beijers novell, men istället för att berätta en god nyhet som gör kompisarna glada, ska berättarjaget säga något som väcker en annan känsla, till exempel besvikelse, förvåning eller rädsla. Uppgiften går ut på att gestalta karaktärernas känslor.

Inspirationsexempel

"Jag tar sats, rusar fram och bromsar in mellan dem, lägger mina händer på deras lår.

– Det gick, säger jag och sväljer luft. Hon sa ja. Mamma sa ja.

Milou lägger en hand för munnen, ögonen som stora glaskulor.

– Du skojar?

Jag skakar på huvudet.

– Jag skojar inte. Det är på riktigt, det blir av.

Milou ger ifrån sig ett hackigt fnitter som övergår i ett urvrål och hon kastar sig bakåt.

Elins mungipor seglar upp i ett leende, hon räknar tyst på fingrarna.

– Fyra månader, säger hon sedan. Om fyra månader och sju dagar.

Då.

De faller ner från fönsterbrädan över mig och i ett jubel blir vi till en hög på stengolvet.

Om fyra månader reser vi."

(ur *Juan-les-Pins* av Sandra Beijer)

Frågor: Hur känner sig berättarjaget när hen berättar nyheten? Hur förstår läsaren det? Vilka känslor väcker beskedet hos Milou och Elin? Hur förstår läsaren det? På vilket sätt är det här utdraget ett exempel på gestaltning? Hur kan gestaltningar bidra till att göra skönlitterära texter mer läsvärda och intressanta?

Använda bildspråk

I den här uppgiften får eleverna öva på att använda bildspråk för att förmedla stämningar.

1. **Läs och inspireras.** Läs inspirationsexemplen nedan och diskutera frågorna i klassen (förklara att Vita Lärkan är en båt).
2. **Skriv.** Låt eleverna välja en plats, till exempel en skogsglänta eller ett torg, och en stämning som ska finnas på platsen (stillsam, stressig, hotfull etc.). Be dem sedan skriva en kort beskrivning av platsen som innehåller en liknelse som bidrar till att förmedla den önskade stämningen.

Inspirationsexempel

"Och huset surrade, surrade som en hes mygga, en enorm mygga. Det vibrerade. Om jag inte vände om och sprang min väg var det bara för att jag inte ville att min bror och Adela skulle reta mig ..."

(ur *Adelas hus* av Mariana Enriquez)

"Mellan 'Vita Lärkan' och stranden plaskade människor ohörbart omkring, och solen glittrade på vattenytan likt tusentals små elektriska ljus som tändes och släcktes."

(ur *Mings största kap* av Patricia Highsmith)

Frågor: Vilka liknelser finns i de två utdragen? Vad är det som liknas med vad? Hur bidrar liknelserna till stämningen på de platser som beskrivs?

Den viktiga inledningen

I den här uppgiften får eleverna fundera på hur man kan inleda en novell in medias res, det vill säga kasta läsaren rakt in i handlingen.

1. **Läs och inspireras.** Läs inspirationsexemplen nedan och diskutera frågorna i klassen.

De tre exemplen visar på olika sätt att inleda en novell: med en personbeskrivning, en replik eller en miljöbeskrivning.

2. **Skriv.** Låt eleverna skriva en inledning till en novell där läsaren kastas rakt in i handlingen och samtidigt introduceras till en karaktär, en miljö och en situation som karaktären befinner sig i.

Inspirationsexempel

"Ming låg och vilade bekvämt på fotändan till sin mattes koj när mannen lyfte honom i nackskinnet, satte ut honom på däck och stängde dörren till ruffen. Mings blå ögon vidgades av upprördhet och hastig vrede och slöt sig sedan nästan helt mot det starka solskenet."

(ur Mings största kap av Patricia Highsmith)

"'Nu ska vi alla skriva dikter och läsa upp för klassen!' Janine tittade upp från bordet på Katia. Hon hade inte lyssnat på läraren på ett tag, för hennes ben gjorde så ont. Det var Jonas som sparkade henne. Han satt bredvid Janine i klassrummet och hade börjat sparka på henne så fort de satt sig vid bordet."

(ur Kom och hjälp mig av Johan Theorin)

"Skylten på väggen såg ut att bölja under en tunn hinna rinnande, varmt vatten. Eckels kände ögonlocken blinka över sina stirrande ögon och skylten glödde i det flykta mörkret: Tidssafari AB."

(ur Ett dån av Åska av Ray Bradbury)

Frågor: Hur inleds novellerna? Vad får läsaren veta om karaktärer och miljö? Vilka frågor väcks inför den fortsatta läsningen? Varför är detta exempel på in medias res, och varför kan det vara ett effektivt sätt att inleda en berättelse på?

Skriva dialog

I den här uppgiften får eleverna öva på att skriva dialog.

1. **Läs och inspireras.** Gå igenom olika sätt att markera dialog (talstreck och citattecken).

Du kan också ta upp och förklara begreppen anföring/replik (det som sägs: "Uppgiften ska lämnas in på tisdag"), anföringssats (det som talar om vem som pratar och hur det sägs: "förklarar läraren") och anföringsverb (det verb som används i anföringssatsen: "förklarar").

2. **Skriv.** Låt eleverna skriva dialoger mellan två personer, till exempel två vänner som promenerar hem från skolan, två syskon runt köksbordet eller två främmande personer vid en busshållplats.

Inspirationsexempel

Lite senare på mattelektionen ritar Milou kartor längs med mina armar med en bläckpenna.

– Här, viskar hon, här ligger skolan, här är godisståndet och här handlar vi nybakade baguetter och tarte tropéziennes.

– Hur uttalade du det? viskar jag tillbaka.

– Vilket då?

– Det sista.

– Tropä, bokstaverar hon sakligt. Tropä-siän.

Jag upprepar hennes ord men hon skakar lite på huvudet.

– Det är ingen fara, säger hon. Vi kan öva.

(ur Juan-les-Pins av Sandra Beijer)

Frågor: Hur markeras replikerna? Vilka exempel på anföringssatser hittar du i utdraget? Var i meningarna placeras anföringssatserna (efter en replik, i mitten av en replik)? Vilka anföringsverb används?